

Pałac Królewski

2010-07-19

Najstarsza siedziba władcy powstała na Wawelu w 1 połowie XI w., za panowania Bolesława Chrobrego i Mieszka II. Przedromański zespół rezydencji książęcej znajdował się w najwyższej, północno-wschodniej części wzgórza. W jego skład wchodziły m.in.: budynek mieszkalny, aula pałacowa, budowla z korytarzem (piwnica) oraz rotunda śś. Feliksa i Adaukta, najlepiej zachowany obiekt architektury przedromańskiej w Małopolsce.

W 2 połowie XI w. powstał główny budynek romańskiego zespołu pałacowego - dwukondygnacyjna tzw. sala o 24 słupach. Relikty tego obiektu odkryto pod północnym skrzydłem obecnego pałacu. Główną świątynią pałacową w XI i XII w. była bazylika romańska tzw. św. Gereona (św. Marii Egipcjanki) odsłonięta pod zachodnim skrzydłem pałacu i dziedzińcem tzw. Batorego. Obecnie trwają tu prace nad urządzeniem rezerwatu architektonicznego. Kościół św. Marii Egipcjanki był trzynawową budowlą z transeptem, kryptą wschodnią i dwiema wieżami od zachodu; funkcjonował do końca XIII w.

W XIV w. przekształcono romański zespół pałacowy w gotycką rezydencję. Na miejscu "sali o 24 słupach" powstał nowy budynek, zapewne o trzech kondygnacjach. Równocześnie otaczano zabudowania zamku górnego murami obronnymi. Z tego czasu zachowała się brama wjazdowa na dziedziniec pałacu (później przebudowywana). Za panowania Kazimierza Wielkiego (1333-1370) rozbudowano część rezydencjonalną zamku, przekształcając starsze i dodając nowe budynki, m.in. wzniesiono skrzydło reprezentacyjno-mieszkalne z arkadowym krużgankiem.

Z końcem XIV w., za panowania Władysława Jagiełły, wielką akcją budowlaną objęto narożnik północno-wschodni pałacu. Powstała tutaj nowa wieża mieszkalna z zewnętrzną dekoracją maswerkową (tzw. wieża Duńska). Wewnątrz, w jednej z sal parteru, zachowało się sklepienie żebrowe ze zwornikami przedstawiającymi herb Jagiellonów i Andegawenów (tzw. sala Jadwigi i Jagiełły). Ostateczny kształt przybrał ganek na arkadach prowadzący dawniej do domniemanej "wieży wodnej". Ten wykusz ozdobiono, zrekonstruowanymi ostatnio, herbami: Jagiellońskim, Orłem i Pogonią. Budowla, od XVII w., jest nazywana popularnie Kurzą Stopką.

Obecny kształt pałacu ustaliła wielka przebudowa, podjęta w latach 1506-1534 za panowania króla Zygmunta Starego. Całością prac kierował rzeźbiarz i architekt królewski Franciszek Florentczyk. Roboty murarskie wykonano pod nadzorem mistrza Eberharda z Koblencji i Benedykta. Zachodnie i północne skrzydło wzniesiono w oparciu o budynki gotyckie; wschodnie skrzydło powstało na nowych fundamentach. Od strony południowej zbudowano mur (kurtyna) również z krużgankami, zamykający renesansowy dziedziniec. Grupa kamieniarzy kierowana przez Bartłomieja Berrecciego wykonała i zamontowała renesansowy detal we wszystkich częściach pałacu. Część obramień okiennych i portali posiadało jeszcze cechy gotycko-renesansowe. Podczas przebudowy rezydencji uległy likwidacji dawne kaplice pałacowe - św. Marii Egipcjanki i rotunda śś. Feliksa i Adaukta.

Po pożarze w 1595 r. Zygmunt III Waza odnowił i rozbudował skrzydło północne pod kierunkiem Jana Trevano, przy współpracy m.in. Ambrożego Meazziego i Jana Chrzyciela Petriniego. Na początku XVII w. powstała przy narożniku północno-wschodnim wieża, nakryta barokowym hełmem. Podobną wieżę mieszkalną, tzw. Sobieskiego, dobudowano później do północno-zachodniego naroża pałacu. Wnętrza otrzymały wystrój architektoniczno-rzeźbiarski w stylu wczesnego baroku rzymskiego. Zwracały uwagę ramowe stropy i plafony wykonane przez weneckiego malarza Tomasza Dolabellę. W latach 1655-57 pałac został obrabowany przez Szwedów. Ponownie opanowali Szwedzi zamek w 1702 urządzając tutaj szpital i koszary. Wówczas to miał miejsce największy pożar pałacu. Od tego czasu, mimo podejmowanych zabiegów konserwatorskich, nie odzyskał w XVIII i XIX w. dawnej świetności. W latach 1804 - 1807 zaadoptowano pałac na koszary dla wojsk austriackich, m.in. zamurowano arkady w krużgankach. Przeprowadzone w latach 1854-1856 prace konserwatorskie nadały mu kształt neogotycki.

W latach 1905-1911, po opuszczeniu Wawelu przez wojsko, rozpoczęła się gruntowna restauracja rezydencji, pod kierunkiem architektów: Zygmunta Hendla (1905-1914), Ignacego Sowińskiego (1914-1916), Adolfa Szyszko-Bohusza (1916-1939, 1945-1947) i Alfreda Majewskiego (1951-1983). W okresie międzywojennym w pałacu znajdowała się rezydencja Prezydenta Rzeczypospolitej i muzeum wnętrz historycznych. W latach 1940-1943 był siedzibą generalnego gubernatora Hansa Franka. Obecnie gospodarzem pałacu jest muzeum Zamek Królewski na Wawelu-Państwowe Zbiory Sztuki.

Wejście na dziedziniec pałacu prowadzi przez budynek bramy, przebudowany w stylu renesansowym przez Bartłomieja Berrecciego. Na jego elewacji widnieje kamienny Orzeł Piastowski z datą 1370, pochodzący z zamku Kazimierza Wielkiego w Łobzowie. W sieni znajdują się tarcze z herbami Polski, Litwy i Sforzów dłuta Berrecciego, wykonane w 1534 r. Podłucza dwóch arkad w sieni zdobią rozety, dzieło Franciszka Florentczyka (1507) i Berrecciego (1525). Klasycystyczne zwieńczenie fasady pochodzi z końca XVIII w.

Niezwykłe wrażenie wywiera arkadowy dziedziniec z krużgankami, które opinają trzy skrzydła mieszkalne i ścianę kurtynową od południa. Na drugim piętrze zachodniego skrzydła widnieje wykusz, reprezentujący czyste formy florenckiego renesansu - dzieło Franciszka Florentczyka z lat 1504-1507. Ozdobna oprawa wykusza, dekoracja arabeskowo - kandelabrowa i trzy polichromowane herby, są najstarszym przykładem włoskiej ornamentyki renesansowej w polskiej architekturze. Skrzydło wschodnie i południowe obiega pod dachem malowany fryz z popiersiami cesarzy i cesarzowych, dzieło Dionizego Stuby z lat 1535-1536. Fryz ten zdobił pierwotnie wszystkie ściany pałacu od strony dziedzińca.

Obecnie pałacowe wnętrza zajmuje pięć ekspozycji prezentujących zbiory muzealne Zamku Królewskiego na Wawelu: "Komnaty królewskie", "Apartamenty prywatne", "Wschód w zbiorach wawelskich", "Skarbiec Koronny", "Zbrojownia", "Wawel zaginiony".

Od roku 1905, kiedy to wojska austriackie opuściły Wawel, trwały prace zmierzające do odnowienia wnętrza zgodnie z ich zabytkowym charakterem. Usunięto ślady przeróbek budowli na koszary. Zrekonstruowano renesansowe stropy i freski; powstały stropy ramowe wzorowane na XVII-wiecznych w pałacu w Podhorcach. Uzupełniono obramienia okienne, zrekonstruowano portale. W miejsce nie zachowanych renesansowych pieców kaflowych wstawiono pięć z XVIII w., pochodzących z zamku w Wiśniowcu na Wołyniu. Najcenniejszym zespołem eksponatów są renesansowe arrasy, utkane około 1550 r. na zamówienie króla Zygmunta Augusta. Powstały w warsztatach brukselskich tkaczy, według kartonów znakomitego malarza Michiela Coxcie. Kolekcja, obejmująca obecnie 138 obiektów jest największym i najcenniejszym zespołem tkanin w Europie.

Do pałacu prowadzą dwie reprezentacyjne klatki schodowe: Poselska, we wschodnim skrzydle, wzorowana na włoskich, z końca XV w. (obecna kamieniarka schodów z 1927 r.) i Senatorska, też z wejściem od dziedzińca, w skrzydle północnym, zbudowana przez Jana Trevana po pożarze zamku w roku 1595.

W części parterowej wschodniego skrzydła pałacu zwracają uwagę gotycko-renesansowe portale z 3 dekady wieku XVI, dzieło warsztatu mistrza Benedykta - wyraz symbiozy form północnych i włoskich. Tutaj mieszkali wielkorządcy krakowscy (urzędnicy zawiadujący majątkiem królewskim i administrujący zamkiem) i ich zastępcy podrzęczowie.

W salach I pietra znajdowały się głównie prywatne pokoje królewskie, dla dworskiej świty i dla gości. Obecnie, podobnie jak inne pałacowe wnętrza, są one bogato wyposażone w dzieła sztuki, oddające klimat rezydencji królewskiej w XVI i XVII w. Część komnat uniknęła zniszczenia przez pożar w roku 1702 i w nich zachowały się gotycko-renesansowe portale z 2 ćwierci XVI w., renesansowe stropy i częściowo freski. W wieży Duńskiej Zygmunt III Waza prowadził doświadczenia alchemiczne. W latach 1927-1939, znajdowała się tu (obecnie odtworzona) sypialnia prezydenta Rzeczypospolitej, Ignacego Mościckiego.

Do najbardziej malowniczych pomieszczeń pałacu należą wnętrza w Kurzej Stopce. Dwa pokoiaki nakrywają stropy ramowe z plafonami. Marmurowe portale i kominek pochodzą z około 1600 r., wyposażenie wnętrz z XVI i XVII w. We wschodnim skrzydle pałacu I piętra znajduje się jedno z najlepiej zachowanych renesansowych wnętrz zamku. Polichromowany strop i ścienny fryz (kraniec) naśladuje włoskie malowane fryzy ze słynnymi postaciami. Na ścianach wiszą zygmuntofskie arrasy z motywem Satyrów.

Sale II pietra miały charakter reprezentacyjny i służyły różnym uroczystościom dworskim. Mają w większości charakter renesansowy, z wyjątkiem północnego skrzydła, z piętnem wczesnego baroku. Zachowane tu portale i stropy pochodzą z okresu międzywojennego (1918-1939). Najsłynniejszym wnętrzem pałacu jest sala Poselska, zwana także Pod Głowami. Z dawnego stropu z rzeźbami wykonanymi przez snycerza Sebastiana Tauerbacha, wykonanego około 1540 r., zachowało się tylko 30 rzeźbionych głów ludzkich (było ich 194). Był to jeden z najpiękniejszych

**Magiczny
Kraków**

renesansowych pałaców w Europie. Wśród wnętrz II piętra wyróżniają się : sala Turniejowa z fryzem ściennym Hansa D(rera (brata słynnego Albrechta) z 4 dekady XVI w., sala Pod Przeglądem Wojsk z fryzem przedstawiającym paradę wojsk, dzieło Antoniego z Wrocławia, sala Pod Ptakami, sala Pod Orłem, sala Senatorska, zwana Tanecznica.